

Türkiye’de Mültecilerin Korunmasını Geliştirmek için Yönlendirmelerin Standartlaştırılması

Kasım 2020

Giriş

Türkiye şu anda dünyadaki en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yaparak yaklaşık **5 milyon**¹ kişiyi barındırmaktadır. Bunların çoğunluğunu da on yılı aşkın süredir devam eden çatışmalardan dolayı evlerini terk etmek zorunda kalan ve en az **3,6 milyon**² kişi oldukları tahmin edilen Suriyeliler oluşturmaktadır. Türkiye’ye sığınanların yarısından fazlasının – **%60** civarı – Suriyeli çocuklar olduğuna inanılmakta, ancak çocukların ve ailelerin tamamı kayıt olmayı başaramadığı için rakamlar kesin olarak bilinmemektedir. Mültecilerin haklarına etkili, hızlı ve kapsamlı olarak ulaşmasının sağlanması (uluslararası mülteci hukuku ve protokolleri uyarınca³) mülteciler ve ev sahibi topluluk açısından çok önemlidir. Bu haklar yabancı statüsündeki bir kişiye verilen hakların ötesine geçerek o ülkenin vatandaşlarıyla aynı destek mekanizmalarına erişime sahip olması şeklinde yorumlanmaktadır.⁴ Ancak, mülteciler sığındıkları ülkelerin neredeyse tamamında bu hak, yükümlülük ve desteklere erişmekte önemli zorluklar yaşamaktadır. Bu zorluklar yasalardaki kısıtlayıcı hükümlerden, idari kararlardan, mültecilerin yeterince bilgi sahibi olmamasından ve dil sorunlarından kaynaklanabilmektedir. Ulusal sistem içindeki çeşitli yapılar sığınmacıların hak ve hizmetlere erişirken karşılaştıkları zorlukların aşılmasında önemli roller oynamaktadır. Bu sistem içerisinde ilgili kamu kurumları, uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları en önemli aktörlerdir.

Türkiye’de hükümet, ülkede güvenli bir sığınak arayan mülteci akınının yol açtığı sorunların hafifletilmesi ve ya üstesinden gelinmesi için Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu⁵ gibi pek çok yasal değişiklik gerçekleştirmiştir. Türkiye, 2013-2014 yıllarında yürürlüğe soktuğu yeni sığınma sistemi sonrası öngörülemez bir mülteci akınıyla karşılaşmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) son dönemde mültecilerin kayıtlarını artırmayı başarmış olsa da, Sosyal Uyum Desteğine (SUY) başvuran kişilerin yaklaşık **%21’i** hâlâ kayıtsızdır ve bu durum SUY yardımının alınmasına önemli bir engel teşkil etmektedir.⁶ Yardım almaya hakkı olmadığını düşündüğü (veya öyle söylenildiği) için başvurmayan hane halklarının sayısı artmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve diğer BM kuruluşları gibi uluslararası toplumun üyeleri, Avrupa Birliği ve üye devletleriyle birlikte Türkiye’nin karşılaştığı ağır toplumsal ve ekonomik yükü azaltmak için

Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları tarafından finansmanı karşılanan ve World Vision, tarafından desteklenen Mülteci Bilgilendirme ve Destek Noktaları ve Psikososyal Destek ve Bilgilendirme Merkezleri ülkedeki ilk koruma merkezlerindedir. Bu merkezler aracılığıyla mültecilere hakları ve varolan hizmetler hakkında bilgiler verirken aynı zamanda bu hizmetlere erişmelerini kolaylaştırmaktadır. Böyle Noktalar bilgi eksikliği, maddi problemler, dil engeli ve hizmet sunanların farkındalığının olmaması gibi var olan hizmetlere erişimin önündeki engelleri kaldırarak artan sayıda mülteciyi desteklemektedir. Bu sırada bilgi verme, hukuki ve psikososyal destek ve yönlendirmelerde bulunma gibi koruma faaliyetlerinde de bulunmaktadır.

mali destek sunmuştur ve sunmaya devam etmektedir. Kent çapında sayıları her geçen gün artan ve ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan mültecilerin desteklenmesi için kentsel ve kırsal alanlarda kurulan geçici koruma merkezleri yetkililerin attığı en önemli adımların başında gelmektedir. Türk Kızılayı ve diğer sivil toplum kuruluşlarının (STK) uluslararası ortakları aracılığıyla oluşturulan toplum merkezleri, mültecilerin doğru bilgiyi ve desteği almasına yardımcı olmaya devam etmektedir.

Bununla birlikte, mülteciler ve sığınmacıların ihtiyaçları, hem menşe ülke içinde, hem hareket halindeyken, hem de sığınılan ülkede durumlarının dinamiklerini yansıtmaktadır. Hukuki ve ihtiyaç durumlarındaki değişiklikleri yansıtmaları için yerel göç ve sığınma prosedürlerinin ve sistemlerinin etkinliğinin sürekli gözden geçirilmesi gereklidir. Bu sebeple sığınmacı ve mültecilere daha etkili destek sunabilmek için Türkiye’nin güncel gelişmelere uyum sağlaması ve ihtiyaç durumunda yeni yöntemler geliştirmesi gerekmektedir. Mültecilere ve sığınmacılara hukuki ve diğer konularda destek sağlayan bilgi merkezleri, BMMYK ve yardım kuruluşlarıyla eşgüdüm hâlinde etkili ve hızlı yönlendirme mekanizmalarıyla desteklenmelidir. Etkin bir yönlendirme mekanizması, yerel yönetimlerin mültecilere destek olmasına yardım etmekle kalmayacak, yeni bir ülkeye yerleşmelerini, temel hizmetlere erişmelerini ve genel korumaya ulaşmalarını da hızlandıracaktır. Ancak mevcut yönlendirme sisteminin mültecilerin önemli hizmetlere statü değil, ihtiyaç temelinde erişmesini engelleyen mevcut hukuki ve idari zorlukları ele almadığı takdirde, bu gerçekleştirilemez.

Yönlendirme Mekanizmaları

BMMYK tarafından zorunlu kılınan ve Kriz Ülkelerindeki Göçmenler Girişimi (MICIC) tarafından kabul edildiği üzere⁷, Türkiye’deki paydaşlar mültecilerin, sığınmacıların ve göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için ulusal ve uluslararası koruma mekanizmalarına yönlendirme prosedürleri oluşturmalıdır. Bazı paydaşların, sığınmacıların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaya uygun farklı yetkileri ve becerileri bulunmaktadır. Örneğin, çocuk sığınmacılar ve mülteciler kamu kurumlarını da içeren deneyimli çocuk koruma aktörlerinin yardımlarından faydalanabilmektedir. Diğer taraftan, insan kaçakçılığı mağdurlarını hedef alan müdahaleler avukatların ve diğer uzman yerel yetkililerin deneyimlerinden faydalanabilir. Sonuç olarak, etkili ve standartlaştırılmış yönlendirme mekanizmaları kamu kurumları, STK’lar (ayrıca Uluslararası STK’lar) ve uluslararası kurumlar arasındaki diyalogu kolaylaştırırken, korumaya ihtiyacı olan mültecilerin hizmetlere ve yardımlara etkili olarak erişebilmesini sağlamaktadır.

¹ <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/74484>

² <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>

³ Mültecilerin Statüsü Hakkında 1951 Konvansiyonu

⁴ A.g.e. 3

⁵ Türkiye:Yeni Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu | Global Legal Monitor (loc.gov)

⁶ CVME5_03072020.pdf (reliefweb.int)

⁷ ABD ve Filipinler’in eş başkanlığında mültecilerin yaşadığı çalıştığı, okuduğu, transit geçtiği veya seyahat ettiği ülkelerde korumalarını iyileştirmeyi hedefleyen girişim

Karşılaşılan Zorluklar ve İhtiyaçlar

1. COVID-19 salgını mültecilerin, göçmenlerin ve sığınmacıların hizmetlere erişimini ve iyilik hallerini büyük oranda

Salgının ortaya çıkmasından bu yana stres etmenleri iki kat artmıştır: İGAM ve IBC tarafından düzenlenen son konferansta (Kasım 2020), yerel ve uluslararası STK'lar küresel sağlık krizinin getirdiği sosyoekonomik stres etmenlerine bağlı olarak topluluk seviyesinde ayrımcılığın artmasıyla sığınmacıların ve mültecilerin haklarına erişmekte daha çok zorlandığını bildirmiştir. Bu durum, Yunanistan'da bulunan ve Türkiye'ye gelmek istediği bildirilen Suriyeli mültecilerin zorunlu iadesiyle birleşince⁸, Avrupa'ya veya başka bir ülkeye yerleşme umuduyla ülkede yaşayanlar inançlarını kaybetmiş; stres seviyeleri iki kat artarak intiharı düşüncelerine neden olmuştur. Bu sırada, devletin aldığı sağlık tedbirlerinden dolayı yönlendirme sistemlerinin talepleri işleme alma hızı önemli ölçüde yavaşlamıştır.

Geçim kaynakları ve işlerin kaybedilmesi: Göç eden pek çokları gibi Türkiye'de yaşayan mültecilerin de büyük kısmı günlük gelirlerle geçimlerini sağlamaktadır.⁹ Virüs yayılımını kontrol altına almak için alınan kısıtlama önlemleri nedeniyle bu insanlar kendilerinin ve ailelerinin hayatta kalması için gerekli olan geçim kaynaklarını kaybetmiştir. İşten ilk çıkarılanlar çalışma izni olmayanlardır. Geçim kaynaklarını kaybeden insanlar ayrıca Türk vatandaşlarına yönelik, salgının ikincil etkileriyle başa çıkmalarını sağlamak amacıyla oluşturulan ulusal nakit destek planlarına dâhil edilmemektedir. Devlet, her bireyin sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için kaynaklarını zorlarken, maskeler ve hijyen malzemeleri gibi önleyici tıbbi cihazlar ve malzemelere sığınmacıların ve mültecilerin erişmesi oldukça zorlaşmıştır. İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi'nin (İGAM) destek olduğu mültecilerin %46'sı Türkiye'de işlerini kaybeden, yani kendilerine ve ailelerine gıda bile temin etmekte zorlanarak her zamankinden daha büyük bir hassasiyet içinde bulunan insanlar arasındadır. Türk Kızılayı'na göre mülteci hane halklarının %69'u COVID-19 nedeniyle işlerini kaybettiklerini bildirmektedir. Bu durum, küresel sağlık krizinin ülkedeki işsizlik oranlarını ikiye katlayacağı yönündeki tahmine katkıda bulunmaktadır.¹⁰

Hizmetlere erişimin sınırlanması: Mülteciler yalnızca temel ihtiyaçlara değil, sağlık ve eğitim ihtiyaçlarına da erişmekte zorlanmaktadır. Hastanelerin COVID-19 salgını nedeniyle yoğun olması, önceden sağlık soruları olan bireylerin diğer sağlık hizmetlerine erişmesini güçleştirmiştir. Psikososyal destek ve fizik tedavi gibi hizmetler de salgın nedeniyle askıya alınmıştır. Mültecilerin genelde kalabalık aileler olarak küçük evlerde, düşük standartlarda yaşamak zorunda kalması ruh sağlıklarına ve iyilik hallerine zarar vermektedir. Örneğin, STK'ların mültecilere salgından dolayı eşlik edememesi ve tercüme desteği sağlayamaması, mültecilerin dil bariyerinden dolayı sağlık hizmetlerine erişme problemlerinin artmasına yol açmıştır. Okullarda sağlanan gıda desteğinden faydalanan çocukların da sağlık tedbirleri çerçevesinde okulların kapatılması sebebiyle bu destekten mahrum kalması, geçim sıkıntısı yaşayan ailelerin ihtiyaçlarını karşılamasını ciddi şekilde zorlaştırmıştır.

Uzaktan erişim: İGAM ve Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı'nın (IBC) desteklediği hassas grupların sınırlı erişimi ve mültecilerin çevrimiçi hizmet platformlarına erişmek için gerekli bilgisayar becerilerine ve teknik cihazlara sahip olmamasıyla karşılaşılan önemli zorluklardan biridir. Örneğin, hanede kullanılabilecek tek bir akıllı telefonun olması, gerek çocukların uzaktan eğitime erişmesini gerekse diğer bireylerin bilgilendirme merkezlerinin hizmetlerine veya çevrimiçi bilgilere erişmesini zorlaştırmaktadır.

2. Yönlendirmelerdeki gecikmeler mültecilerin güvenlik ve koruma ihtiyaçlarını engel olmaktadır

Kamu tarafından sağlanan hizmetlerin yavaşlaması: COVID-19 salgını, Uluslararası STK'lar, BM kurumları ve ulusal yetkililer dahil olmak üzere tüm yerel aktörlerin çalışma yöntemlerini çevrimiçi ve uzaktan destek disiplinine uyarlamaları anlamına gelmiştir. Yardım kuruluşlarının esnek çalışma şekilleri ve uzaktan hizmet sağlamadaki tecrübesi, insani yardım kuruluşlarının bu ihtiyaca hızlı bir şekilde yanıt vermesini sağladı. Ancak, mevcut duruma uygun yeni sistemler kurması gereken bazı yerel aktörler için aynıysa söylenemez. Bunun anlamı, mültecilerin ve sığınmacıların salgınla ve ikincil etkileriyle daha güçlü başa çıkmalarını sağlayacak kamu hizmetlerine artık erişememesi olmuştur. Örneğin, İl Göç İdaresi Müdürlüklerinde artık sadece yeni doğan kayıtları alınmaktadır. Kamu kurumlarında çalışan personel arasında artan pozitif vakalar da yerel yetkililerin ihtiyaç sahiplerine destek olma kapasitelerini sınırlandıran başka bir etmen olmuştur. Sonuç olarak, yönlendirmeler durma aşamasına gelmiştir.

Yerel aktörler arasındaki iletişim kanallarının engellenmesi: Mültecileri ihtiyaç duydukları hizmetlere ve hizmet sağlayıcılara yönlendirmeyi de içeren çevrimiçi çalışma şekilleri geliştirilerek devam etmiştir. Ancak, bütün aktörlerin Zoom gibi çevrimiçi iletişim araçlarına erişimi bulunmamaktadır. Bu durum, sahadaki aktörlerin kendi arasındaki iletişimini ve yerel yetkililerle olan iletişimini olumsuz etkilemiştir. Bilgi akışının azalması, STK'ların ve kamu kurumlarının ihtiyaç sahibi mültecilere ulaşırken zorluklar yaşamasına sebep olmuştur. Salgından dolayı sahada faaliyet gösteren kurumların çalışma saatlerinde değişikliğe gitmesi, bireylerin hizmetlere erişirken ihtiyaç duyduğu tercüme destek talebini daha da artmıştır. Buna yönlendirmelere destek veren STK'ların sınırlı bütçeleri nedeniyle yardımcı olamaması veya sahadaki ihtiyaçlarla personelin ve yardım çalışanlarının ulusal/bölgesel seviyede bulunması arasındaki kopukluk yüzünden hassas vakaların tespit edilememesi de dâhildir. Risk altındaki aileler, çocuklar veya ihtiyaç sahibi diğer bireyler STK'lara erişememiş veya aynı şekilde STK'lar da kendilerine ulaşamamıştır.

⁸ Suriyeli mülteciler Yunanistan'a gittiklerine pişman | İnsan Hakları Haberleri | Al Jazeera

⁹ Kapanmalar Suriyeli mültecilerin yaşadığı sıkıntılara iş kayıplarını ve açlığı da ekliyor | Reuters

¹⁰ COVID-19 krizi Türkiye'deki işsiz sayısını ikiye katlamakla tehdit ediyor - Al-Monitor: Orta Doğu'nun Nabızı (al-monitor.com)

Öneriler

Uluslararası aktörler:

- Mültecilerle bilgi paylaşımına, kendilerine sunulan kamu hizmetleri ve onlara nasıl erişebilecekleri hakkında farkındalıklarını artırmak için güvenli alanlar yaratmaya devam etmelidir. Mültecilerin, şikâyetlerini kamu kurumlarına ve yerel yönetimlere duyurabilecekleri platformlar oluşturulmalıdır.
- Mültecilerle doğrudan çalışan yardım görevlileri ve STK personelinin iyilik hallerinin korunmasına yatırım yapılmalıdır; psikososyal destek dahil olmak üzere yardım görevlilerinin ve STK personelinin desteklenmesi gereklidir. Çalışanların yeterince desteklenmemesi en önemli zorluklardan biri olmuştur. Daha etkili bir yönlendirme mekanizmasının oluşturulabilmesi için STK çalışanlarının iyilik hallerinin öncelenmesi gerekmektedir.
- Kriz durumunda güçlü, etkili ve hızlı hazırlık yapılabilmesi için yardım çalışanlarının hazır olmalarını hedefleyen kapasitelerini geliştirici eğitimler planlanmalıdır. Eğitimler planlanan yönlendirmelerin daha sağlıklı ilerlemesine yardımcı olur.

BMMYK:

- Kamu kurumlarınca yönlendirilen vakaların daha yakından izlenmesi ve takibinin yapılabilmesi için Koruma Çalışma Grubu ve Geçim Kaynakları Çalışma Grubu üzerinden basitleştirilmiş yönlendirme prosedürleri ve formları üzerinde koordinasyon sağlamaya devam etmelidir.
- STK'ların ve yerel yönetimlerin daha etkili bir yönlendirme mekanizması oluşturabilmesi için güçlü iletişim ve bilgi paylaşımı sağlayabilecekleri ortak hizmet haritası / ağı geliştirmelerini desteklemelidir. Bu aşamada prosedürler ve iletişim daha çok standartlaştırılmalı ve tek biçimli olmalıdır.
- Yönlendirmelerin ilgili bütün aktörlerle koordinasyon hâlinde yapılması için aktörlerle yakından çalışmalıdır. Bazı mültecilerin yönlendirmeleri koordinasyon yetersizliği nedeniyle olumsuz sonuçlanabilir. Bu nedenle kamu kurumlarının kararlarını STK'larla paylaşmaları daha kaliteli bir yönlendirme desteğini sağlayabilir. Güncel bilgilere ulaşmak için bir sistemin kurulması doğru yönlendirmeler yapılması için atılan önemli bir adım olabilir.

Türkiye'deki ulusal kurumlar:

- Yerel ve uluslararası yardım kuruluşlarını da kapsayan ve tüm ilgili mülteci aktörlerinin ülkedeki kamu kurumları tarafından kurulan yönlendirme mekanizmalarına dahil olmasını sağlamalıdır. Yardım kurumlarıyla işbirliğini güçlendirmek, bireylerin zarar görebilirliğinin önlenmesi ve ihtiyaç sahiplerine hızlı ve etkin destek sağlamak için çok önemlidir.
- Mevcut yönlendirme mekanizmasını iyileştirmek için bütün ilgili yardım kuruluşları ve mülteci aktörleriyle birlikte çalışmalıdır. Böylece, yönlendirme taleplerine geribildirim verilmesi ve hizmet kalitesinin iyileştirilmesi sağlanabilir.
- Çok sayıda mülteci ve sığınmacının bulunduğu önemli büyükşehirlerde bütün ilgili mülteci uluslararası STK'larla düzenli koordinasyon toplantıları düzenlenmelidir. Etkilenen bireylerin ve topluluk üyelerinin sesinin duyulması, ihtiyaç duydukları desteğin sunulması açısından gereklidir.
- Mültecilerin haklarını ve aldıkları hizmetlerin kalitesini etkileyen her olayı bildirebilecekleri geribildirim mekanizması kurulmalıdır.
- İlçe seviyesinde ve bölgeler arasında etkili yönlendirmeler sunulması hakkında iyi uygulamaları ve öğrenilmiş dersleri paylaşmak için düzenli toplantılar gerçekleştirilmelidir. Örneğin, Urfa'daki bir STK tarafından gerçekleştirilen proje kapsamında; İş-Kur, AFAD, ticaret odaları, belediye ve sahada hizmet veren kamu kurumları ve diğer STK'ların işbirliğiyle etkin bir yönlendirme mekanizmasını kurulmuştur.
- Acil ihtiyaçları olan mültecileri veya çok hassas vakaları desteklemek için çevrimiçi yönlendirmeler geliştirmek.
- Uluslararası STK'lar ve diğer sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte çalışarak, yönlendirmeler ve diğer benzer süreçlerde iletişim kurmak amacıyla kamu kurumlarını çevrimiçi koordinasyona dahil etmek. Bu, bazı bölgelerde ve şehirlerde uygulanıyor olmakla birlikte olumlu uygulamaları genelleştirmek ve kamu kurumlarını ulusal seviyede koordinasyona dahil etmek faydalı olur.

Hakkımızda

Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı (IBC)

Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı (IBC) Mülteci Bilgi ve Psikososyal Destek Merkezleri İstanbul'da (Esenyurt ve Sancaktepe) Avrupa Birliği tarafından Sivil Koruma ve İnsani Yardım kapsamında finanse edilen 'Türkiye'deki Hassas Durumdaki Mültecilere Bilgi ve Koruma Yardımı Verilmesi ve Topluluk Odaklı Korumanın Artırılması' projesini gerçekleştirmektedir.

İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM)

İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM) 2013 yılında Ankara'da kurulmuş genç ve dinamik bir sivil toplum örgütüdür. İGAM mültecilere bilgi ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası uyarınca sahip oldukları haklara tam olarak erişmelerini sağlayarak koruma desteği sağlamaktadır. İGAM Ankara'nın Keçiören ilçesinde Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları (ECHO) tarafından finanse edilen ve World Vision International ortaklığında gerçekleştirilen 'Türkiye'deki Hassas Mültecilerin Bilgilendirilmesi ve Koruma Desteği Sağlanması ile Onların Koruma Hizmetlerine Yönlendirilmesi' projesini yürütmektedir.

World Vision Suriye Müdahalesi (WVSR)

WorldVision dünyanın her yerinde çocuklar, aileleri ve topluluklarıyla çalışarak yoksulluğun ve adaletsizliğin nedenlerini ortadan kaldırmayı ve böylece potansiyellerinin tamamına ulaşmalarını sağlamayı amaçlayan bir insani yardım ve kalkınma kuruluşudur. Din, ırk, etnik köken veya toplumsal cinsiyet ayrımı gözetmeksizin bütün insanlara hizmet eder. Merkezi Amman'da bulunan World Vision Suriye Müdahalesi Suriye, Ürdün ve Türkiye'de gerçekleştirilen programları kapsamaktadır. Ayrıca iç gelişmelere/insani yardım ihtiyaçlarına ve Suriye mülteci krizine yanıt verdiğimiz Lübnan ve Irak'ta ulusal ofislerimiz bulunmaktadır. 2013 yılından bu yana Suriye Müdahalesi World Vision'ın kırılğan bağlamlarda gerçekleştirdiği çalışmaların başında gelmekte, bu kapsamda üç farklı ülkede yaratıcı ve kanıtlara dayanan programlar gerçekleştirilmektedir.

Daha fazla bilgi için bizimle iletişime geçiniz:

Yusuf Avcı, Türkiye Portföy Yöneticisi, World Vision International
Yusuf_Avci@wvi.org

Özgü Küçük, Proje Sorumlusu, IBC
okucuk@ibc.org.tr

Alexandra Matei, Suriye Müdahale Savunuculuk ve İletişim Direktörü, World Vision International
Alexandra_Matei@wvi.org

Metin Çorabatır, Başkan, IGAM
mcorabatir@gmail.com